

Työllisyysstrategiaa vai -apatiaa 90-luvulla

AUGUST LEPPÄ¹

Syksyllä 1992 istui valtiovarainministeriön kansantalousosaston toimeksiannosta TYSTRA nimeä käyttänyt työryhmä pohtimassa 90-luvun työllisyyskysymyksiä. Työryhmän tuottamaa aineistoa on soveltuvin osin käytetty helmikuussa 1993 ilmestyneessä ministeriön linjajulkaisussa ja maan suurin lehtikin on ehtinyt julkaisemaan työryhmän ennusteita. Konsensuksen mukaisiin tuloksiin ja näkemyksiin liittyy keskustelemattomuus, vaikka puolen miljoonan työttömän luulisi panevan vauhtia kyniin ja kielenkantoihin. Ilmeisesti ekonomisteja ei kuulu tuohon puoleen miljoonaan, ja työllistetyt varovat keskustelua mahdottomalta tuntuvan ongelman edessä. Hyväksytyt toimitukset eli vientivetoisen talouden työllistävä voima kaipaa keskustelua, keskustelua, jossa kaikki eivät turvallisuussyistä ole yhtä paljon väärässä. Työn tuleva hinta, tupon kohtalo, integraatio ja ennustemenetelmät ovat aiheita, joista voisi odottaa mielipiteiden eriytyvän ainakin silloin kun työttömyysaste kipuaa yli 20 prosenttiin.

TYSTRAn mukaan kasvun odottaminen ja sen edellytysten kohentaminen ei vuoteen 1997 mennessä johda yksinnumeroiseen työttömyys-

¹ Kirjoittaja oli mainitun työryhmän puheenjohtaja, esitetyt näkemykset eivät välttämättä edusta työryhmän, valtiovarainministeriön kuin nykyisen työnantajankaan näkemyksiä. Tilanne on viime syksystä muuttunut. Tiettyä poleemisuutta on haettu melkein tarkoituksella. Ministeriön kanta on esitetty helmikuussa ns. linjajulkaisussa.

asteeseen ei vaikka työllistämistä varten kasattaisiin pakettejakin. Laman jälkeisistä kasvu-luvuista voidaan taittaa peistä, ennusteiden laatimiseen liittyy psykologisia tekijöitä, jotka aikanaan estivät näkemästä nykyisen kuopan syvyyttä. Kun kasvu ei riitä, kääntyvät katseet integroituvassa maailmassa hintasopeutukseen ja siten pohjoismaisen tulopoliitiikan tulevaisuuteen. Kädenväännön kohteeksi joutuu keskitetyn tulopoliitiikan mahdollisuus luoda lisää joustavuutta, tässä kohdassa konsensus-Suomi näyttäisi tukevan keskitettyä linjausta, mutta muutkin näkemykset ovat mahdollisia. Kolmas potentiaalinen keskustelun kohde on työpoliitiikan teho nykytilanteessa. Pitkäaikaistyöttömyyden kasvaessa kohta rajusti, on helppoa todeta tarvittavan uusia painotuksia, mutta senkään tehosta ei ole takeita. Neljäntenä aiheena esiin voi nostaa Euroopan integraation, johon liittyvä konsensustotuus on nettomaastamuuton jääminen vähäiseksi, niin vähäiseksi ettei sillä ole merkitystä.

Kasvuennusteet eivät pelasta

Nykyiset eri laitosten talousennusteet eivät tarjoa paljoakaan vaihtoehtoja työttömyysasteelle. Jos otetaan lähtökohdaksi TYSTRAn käyttämä horisontti 1997 asti, on eri ennusteiden haarukka vuosille 1994–97 korkeintaan 2–4 prosenttia keskimääräinen kasvu. Jos ja kun ainakin ennusteissa tuottavuuden kasvu korreloi tuotannon kasvun kanssa, jää haarukaksi työt-

tömyydessä 5–6 prosenttiyksikköä. Työryhmän käyttämä hitaan ja nopean kasvu-uran haarukka pitää työttömyyden 11–15 prosentissa eli uusimman tiedon mukaan nykytasolle nostettuna 14–18, ilottomammin 15–19 prosentissa. Nykyisiin rakenteisiin ja politiikkaan perustuvana ennustehaarukkana se on toisaalta lohduton mutta myös ymmärrettävä. Työmarkkinoinhin palataan jatkossa, tässä yhteydessä kyseenalaiseksi voisi asettaa kasvun perusteet.

Nykytunnelmien vallitessa tuotannon kasvu voisi jäädä matalammaksikin kuin 2 prosenttia keskimäärin vuodessa. Kansainvälistä taloutta koskevat arviot päätyvät nykyään helposti alle kahden prosentin, paitsi kun ennustehorisonttia siirretään 1994 jälkeiseen maailmaan. Työryhmän laskeman hitaan kasvun kansainvälinen kehitys perustuu keskimäärin 1.5 % kasvuun takapainotteisesti. Toki on vaikea markkinoida huonompaa kansainvälistä ennustetta kuin parin vuoden nollakasvu ja sen jälkeen paluu 2–3 prosenttiin. Kriisien ja shokkien kautta sekin onnistuisi, mutta varsinaiseen ennusteeseen sellaisia ei voi normaalisti sisällyttää. Kotimainen kysyntä voi tietenkin viime kuukausien pessimismin vaivaamana sukeltaa edelleenkin. Eli jos ennustajien käyttämä yleispätevä argumentti »jokushan sen noustava» ei pädekään vaan kotimainen kysyntä jää polkemaan paikalleen, on 20 prosentinkin työttömyys pian ylitetty. Tähänkin sisältyy oletus tarjonnan osittaisesta joustamisesta eli jos se oletettu 1/3 jousto 1993–97 ei pätisikään saadaan vielä 1–2 prosenttiyksikköä korkeampi lukema. Kuitenkin työttömyyden ylärajaksi nykyisillä rakenteilla, normaaliennusteissa ja vuositasolla jäisi toivon mukaan 20 prosenttia.

Vastaavasti alarajan suhteen voidaan spekuloida ennustamiseen liittyvällä psykologialla ja

heiluriliikkeen voimalla. Eri ennusteiden ja mallilaskelmien valossa tuntuu täysin mahdolliselta, että lamaan liittyvien poikkeuksellisten tekijöiden katoaminen ja nykyinen hintakilpailukyky voisivat johtaa 4–5 prosentin kasvuuralle jo ensi vuonna. Sana poikkeuksellinen on kuitenkin veteen piirretty viivaa. Samoin tulevaisuutta koskevat odotukset voivat tässä tilanteessa ratkaista hyvinkin paljon varsinkin investointien kehityksestä. Sormituntumalla on kysymys heiluriliikkeestä, täytyyhän sen joskus nousta. TYSTRAn käyttämien mallilaskelmien mukaan laman aikaisten addfaktoreiden eli korjaustekijöiden purkaminen johtaisi 5–6 prosentin kasvuun, mutta työttömien kotitalouksien ja konkurssiin kaatuneiden yritysten odotuksia tuskin käännetään totaalisesti. Riski kovaankin kasvuun on olemassa, mutta vientiteollisuuden kapasiteetti tulee jossain vaiheessa vastaan. Jos työttömyydelle haetaan alarajaa kasvuvaihtoehtoista, niin työryhmän laske- ma 3,7 % vuosikasvu 1993–97 on ylitettävissä, mutta tuskin paljoa. Jotta työttömyysasteessa päästäisiin alle 10 olisi kasvun oltava 6–7 prosentin verran koko kansantaloudessa kotimarkkinasektori mukaanluettuna. Yleisen näkemyksen ja talouspoliittisen tavoiteajattelun mukaan kasvu on vientipainotteista, joten näyttävä kasvukaan ei näkyisi vastaavana työllisyyden paranemisena.

Näissä olosuhteissa ja riskien takia keskiver- to 2–3 prosentin kasvuun tähtäävä ennuste on turvallinen vaihtoehto. Samalla tulee valittua vähemmän turvallinen 16–17 vuosikeskiarvo työttömyydelle. Ennusteilla on kuitenkin tapana olla jäykkiä ja uutta nousua uudelta pohjalta odottavia. Rakenteellisia muutoksia tai käyttäytymisen muutosta ei haluta nähdä sotkemassa yleisen mielipiteen mukaisia ennusteita. Pöy-

Taulukko 1. TYSTRAn ennuste.

Vaihtoehto	tuotannon kasvu %/v.	työttömyys %	
	1993–97	1994	1997
perusura	3	13.2	12.5
hidas kasvu	2	14.8	15.0
nopea kasvu	3.7	12.2	10.7

(Ennustelähtökohta 1992 oli kaikissa vm:n syksyinen ennuste, nyt kaikkiin työttömyyslukuihin voidaan lisätä tasona 3–4 prosenttiyksikköä, jos 1993 korjaus on pysyvä.)

tä on siis katettu muutosten etsimiselle, sillä tuskin kukaan haluaa avoimesti myöntää hyväksyvänsä pysyvää yli 15 prosentin työttömyyttä.

Työn hinta sopeutuu jo

Työn hintaan liittyy kaksi potentiaalista kädenväännön aihetta; tulopoliittisen mekanismin muuttumisesta itsestään tai tavoitteellisesti voidaan olla eri mieltä ja toiseksi voidaan keskustella siitä, mikä tässä tilanteessa on työttömyysasteen oikea kerroin palkkayhtälöissä.

Taloudellinen tilanne on osaltaan kiihdyttänyt keskustelua keskitetyn tulopoliittisen järjestelmän vaihtumisesta integraation ja muun yhteiskunnallisen kehityksen myötä yritystason neuvotteluiksi. Yrityskohtaisia ratkaisuja on laman perustuksessa tehty ei välttämättä edes neuvottelemalla vaan sanelemalla, siihen kehoittavia puheenvuoroja on poliittisessa keskustelussa esitetty aiempaa enemmän, mutta täysin yksimielistä kuvaa tulevasta kehityksestä ei vielä ole olemassa.

Ajatus yrityskohtaisen joustavuuden luomisesta keskitetyn sopimuksen raameissa haiskahtaa hieman viralliselta optimismilta. Yhdistelmä tuntuu hyvältä ja samansuuntaisia ajatuksia on esitetty muuallakin Skandinaviassa. Keskitetty takaisi makrotaloudellisen vastuuntunnon, estäisi liittojen välisen palkka-palkka kilpailun ja yrityskohtaisuus takaisi sen kaivatun työpaikkoja pelastavan joustavuuden.

Jotain näyttöä kehityksestä on olemassa. Yritystason jouston rinnalla viime syksyn yleislakkouhka painaa vähintäänkin yhtä paljon. Siinä valossa hyvän idean käytännön toteutus johtaa vain insider-ajattelun peittämiseen toiveajattelun vaaleanpunaiseen käärepaperiin. Saattaa olla, että tavoitemalli sopii paremmin noususuhdanteen tunnelmiin kuin lama-ajan palkanalennuskaavailuihin. Keskitetty palkkojen leikkaus tuntuu yhä mahdottomalta, mutta yritystasolla leikkauksia on pystytty tekemään.

Toinen vaihtoehto on selkeä törmäyskurssi eli ammattiyhdistysliikkeen selkärangan murtaminen. On luonnollista, että törmäyksessä syntyy vähintäänkin mustelmia, mutta muutos

on samalla nopeampi. Törmäyskurssin varsinainen anti lienee siinä, että vain tätä kautta voidaan palkkahaitaria levittää myös valkoisen luterilaisen rajan alapuolelle. Keskitettyyn ratkaisuun liitetty jousto jättää vielä valkoiselle miehelle mahdollisuuden olla hyväksymättä ihan mitä tahansa työtä ja palkkaa.

Vuositasolla 10 prosenttiyksikön suuruinen työttömyysasteen nousu merkitsee menneisyydestä estimoidulla käyttäytymisellä jotakuinkin samansuuruisista 10 prosentin leikkausta palkkakehitykseen. Todellisuus ei välttämättä ole aivan tätä luokkaa, mutta paljon olennaisempi kysymys on työttömyysasteen muoto palkkayhtälössä. On todennäköisesti helppo saada sama vaikutus palkkatasoon näkyviin sekä työttömyyden tasolle että sen muutokselle. Estimointitulokset ei kuitenkaan kerro kaikkea, ennuste tulevaisuuteen joudutaan perustamaan muihin näkemyksiin.

Mikäli työttömyysaste pysyvänä tasonakin vaikuttaa palkanmuodostukseen eli insider ajattelulle tai työvoimaviranomaisten pitkäaikaisyöttömyyspelolle ei anneta suurta painoa, saa vientiteollisuus pitää suuren osan devalvaatiohyödystään, vaikka skandinaavisesta tulojakokamppailusta ei kokonaan luovuttaisikaan. Tämä ei merkitse sitä, että viime syksyn ja talven työttömyyden kasvu johtaisi palkkojen alentumiseen, oikea vertailukohta on valuuttakurssimuutosten vieminen palkkoihin perinteisen kuvion mukaisesti muutaman vuoden aikana. Devalvaatio on ulosmitattu hitaammin kuin työttömyys on vaikuttanut liukumiin, joten palkkoissa voi hyvinkin tapahtua pientä siirtymää pakkasen suuntaan.

Toinen mahdollisuus on se, että vientiteollisuuden veto tuntuu kotimarkkinoilla vasta siten kun merkittävä osa nykyisestä työttömyydestä on muodostunut pitkäaikaiseksi. Samaa suuntaa johtaa insider-hypoteesin korostaminen. Vuoden työttömyys on tähän asti johtanut varsin vakaviin vaikeuksiin työn löytämisessä myöhemmin, nyt tosin työttömien joukko on aivan toinen kuin tähän asti pitkäaikaisyöttömiksi joutuneet. Vientiteollisuuden palkanmaksukyky ja uusi korkeampi luonnollinen työttömyysaste johtavat hintakilpailukyyn rapautumiseen ja työtä säästävään teknologiaan

kärjistäen työllisyystilannetta entisestään.

Olenainen kysymys on uuden luonnollisen työttömyysasteen synty pitkäaikaistyöttömyyden takia ja ay-liikkeen myötävaikutuksella. Positiivinen ratkaisu tähän ongelmaan on estää työpolitiikalla pitkäaikaistyöttömyys ja pitää luonnollinen työttömyysaste entisellään ja odottaa viennin vaikutuksen leviämistä investointeihin ja muuhun kotimarkkinakysyntään. Työvoimaviranomaisten resurssit ja mahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset ja investointi-odotukset tälle vuodelle ovat voittopuolisesti pikemminkin synkentyviä. Positiivisessa ratkaisussa ei peruselintasoon jouduta puuttumaan, palkkahaitaria korjataan lähinnä liukumien vähentämisellä.

Positiivisen ratkaisun tiellä on monta estettä, pahimpana niistä pitkäaikaistyöttömyyden passiivoiva luonne. Työttömyysturvan vähentäminen yhtenä ratkaisuna työmarkkinoiden joustavuuteen sai melko selvän ja lopullisen arvi-
onsa viime syksynä. Edelleen Euroopasta on löydettävissä esimerkkejä työttömyyden jäämisestä uudelle tasolle alkuperäisen shokin jo ka-
dottua.

Pitemmällä tähtäimellä palkkahaitarin kasvu nimenomaan tuottavuuden mukaan varioiden, työmarkkinamekanismien muutos ja yritys-kohtaisemmat ratkaisut tuntuvat todennäköisiltä. Lyhyellä tähtäimellä todennäköisempää on vahvojen teollisuusliittojen palkkaeroja lisäävä politiikka kotimarkkinasektorin kustannuksella. Pitkällä tähtäimellä eurooppalaistuminen voi muuttaa myös asenteita eikä pelkää työmarkkinatasapainoa.

Kannanottoa keskitettyyn tulo- ja tuloratkaisuun voidaan perustella sopeutumisen nopeudella ja tuskallisuudella. Kertarutina versus ainainen kitinä ei riitä neuvoksi, yhteiskuntasopua ja työmarkkinajoukon nopeutta on vaikea punnita yhteismitallisesti.

Työpolitiikka kehittyy myös

Työpolitiikan Skylla ja Kharybdis ovat hyvin esillä nykyisessä tilanteessa. Uudet suuntaukset korostavat työllistämisen ja työllistymisen kannustamista ja esteiden poistoa ja torjuvat vä-

hintäänkin julkisin varoin tapahtuvan suoran työllistämisen. Väylän toisella rannalla pitkäaikaistyöttömyyden kasvu vähentää näiden pyrkimysten tehoa, mikäli se passiivoi ihmisiä entiseen tapaan. Kärsivällisyys ei myöskään aina riitä tulosten odotteluun. Toisaalta tarve työpolitiikan muuttumiseen lähtee paitsi yleisen yhteiskunnallisen ajattelun muuttumisesta myös nykyisestä suurtyöttömyydestä, jonka hoitoon ei julkista rahoitusta löydykään enää entiseen tapaan.

Työllistämisen kannustamiseen voidaan pyrkiä vähentämällä siihen liittyvää byrokratiaa sekä sen kustannuksia. Tilapäiset työsuhteet, irtisanomisuojan kaventaminen, työnvälityksen vapauttaminen ja osa-aikatyö tähtäävät kaikki joustavampaan mutta myös vähemmän suojattuun yhteiskuntamalliin. Siinä näkyy myös usko markkinavoimien tehoon, usko, joka työttömyyden vain kasvaessa on joiltakin jo herpaantumassa.

Sama uusi painotus markkinaehtoisempaan yhteiskuntaan on nähtävissä myös työllistämisen puolella; työttömyysturvaa kaventamalla katsotaan voitavan työntää ihmisiä työhön. Työllisyysturvan ja julkisen työllistämisen työmarkkinoita ja palkkarakennetta jäykistävä vaikutus on yleisesti hyväksytty selitys, mutta nähtäväksi jää, onko niiden vähentämisellä vastaava toivottu vaikutus. Toisaalta työttömyysturvan kaventaminen nykyoloissa on jo kohdannut vakavasti otettavaa vastarintaa, kaikki uudet tuulet eivät pääse esteettä puhaltamaan.

Työmarkkinoilta syrjäytyminen koskettaa nykyään entistä suurempaa joukkoa. Vastuuta siitäkin on työnnetty myös yksilön suuntaan, mutta asenteiden ja tottumusten muutos voi olla hyvinkin hidasta. Eurooppalainen esimerkki viittaa työttömyyden tason säilymiseen. Pahimmillaan asennemuutokset on mahdollisia vasta yhden menetetyn sukupolven jälkeen jos sittenkään.

Byrokratian purkamisella on myös epäsuora työllistävä vaikutus, vaikka byrokraatteja joutuisikin aluksi uudelleen koulutukseen. Yritysilmapiiri, pääomaverotus, viranomaisvalvonnan ja lupamenettelyn karsiminen luovat edellytyksiä pienten yritysten synnylle. Työllistämisen kannalta nämä ovat merkittävämpiä

kuin varsinainen vientiteollisuus. Asennetasolla yritysilmapiiri työllistää tehokkaimmin ja nopeimmin yhden ihmisen yrityksissä, työttömiensä itsensä työllistäminen saattaakin olla avainasemassa suurtyöttömyyden nopeassa torjumisessa. Se edellyttää kuitenkin asennemuutosta, alemman tulotason hyväksymistä ja kilpailua entisessä suljetussa sektorissa. Paitojen peseminen toisilleen ei vielä riitä työllistämiseen, siitä on synnyttävä kustannussäästöä koko taloudelle.

Koulutus on keskeinen työmarkkinoiden joustavuuteen tähtäävä toimenpide. Tämänhetkinen suuntaus, jota julkisten varojen puute kärjistää, on koulutuksen kohdentaminen ammattitaidon viimeistelyyn työssä ja työpaikalla nuorisoasteen koulutuksen pidentämisen sijaan. Vastuuta ja päätöksentekoa ollaan siirtämässä yrityksiin. Kehityssuunta sopii muutoinkin korostuneeseen markkinavoimien esiinmarssiin.

Yleiseurooppalaisten kehityssuuntien soveltaminen on kuitenkin vaakalaudalla suurtyöttömyyden takia. Paineet julkisen rahoituksen lisäämiseen kasvavat sitä mukaa, kun kierre näyttää vain syvenevän. Suoran julkisen työllistämisen ja raa'an markkinavoimaratkaisun väliltä ollaan hakemassa mahdollisuutta joustavaan marginaaliseen työllistämistukeen, jolla työttömyyskorvaus vaihdetaan yrityksille suunnattuun työllistämistukeen. Siinäkin ongelmana on tarjontajohtaisen käyttäytymisen puute kotimarkkinatuotannossa. Jos perinteinen ajattelu säilyy ja kotoinen kysyntä vain supistuu ei halpakaan työvoima riitä houkuttelemaan lisäämään työvoiman määrää.

Työpolitiikan uusien painotusten soveltaminen riippuu myös politiikasta. Suorempaan työllistämiseen kehottavat äänenpainot näyttävät kasvavan tällä hetkellä. Se saattaa olla omiaan lisäämään epävarmuutta politiikan tulevasuunnasta ja siirtämään työllistämispäätöksiä entisestään.

Yhtenä ratkaisuna työttömyysongelmaan on mm. viime syksynä tarjottu työajan lyhentämistä. Toisin sanoen jakamalla sama työ useammalle henkilölle saadaan työttömyysaste alas ja pitkäaikaistyöttömyyttä samoin. Tällöin kuitenkin vaikutetaan myös työn hintaan ja jos

luonnollinen työttömyysaste on jo ehtinyt harpata ylöspäin, jää nettovaikutus työn hinnan noustessa toivottua vähäisemmäksi.

Integraation työllisyysvaikutuksista yleensä vaietaan

Jo perinteeksi muodostunut konsensus-näkemyks työmarkkinoiden kehityksestä mahdollisen EY-jäsenyyden ja jo ETA-todellisuuden mukanaan tuomilla avoimilla työmarkkinoilla on mitätön nettomaahan-/maastamuutto ja vaikeaminen palkkatason kehityksestä. Referoidussa työryhmän paperissa tuodaan esiin ajatus palkkahaitarin levenemisestä integraation myötä siten, että teollisuuden palkat pyrkivät todennäköisesti nousemaan eurooppalaiselle tasolle ostovoimaltaan. Vastaavasti palvelupuolella paineita tulee olemaan suhteelliseen alenemiseen. Yleisesti käytetty esimerkki Tanskasta ja muuttoliikkeen olemattomuudesta ei ota huomioon Välimeren maiden väestön paineita, niitä tuskin on täydellä teholla vielä nähty. Kokenematta on myös entisestä Itä-Euroopasta laillisesti ja/tai laittomasti siirtyvien työntekijöiden diffuusio laajemmalle ETA-maihin. Palvelusektorissa on vielä perinteisen pohjoismaisen samapalkkaisuustavoitteen vuoksi houkutus vierastyövoiman käyttöön sekä tilaa alempaan tulotasoon tyytyville ulkomaisille yrittäjille.

Ottamatta sen paremmin kantaa koulutetun väen maastamuuttohaluihin voi ylläolevan paineen yhdistää palvelusektorin palkanmuodotukseen: Jos palkkahaitari ei leviä, voi kotimarkkinatuotannon elpymisenkin jättää työttömyysasteen korkealle, jos syntyvät työpaikat täytetään alempaan palkkatasoon tyytyväillä vierastyövoimalla.

Teollisuuden työpaikat eivät riitä

TYSTRAN työryhmäraportissa toimialoittaiset ennusteet ovat perinteisiä toimialaennusteita, suuria muutoksia rakenteissa ei yleensä haluta esittää. Siitä johtuen kaikissa kasvuvaihtoehdossa näkyy selvästi työllisyyden ongelmallinen suhde vientivetoiseen talouskehitykseen

ainakin lyhyellä tähtämellä. Teollisuutta ja siinäkin vientiteollisuutta suosiva linja luo työpaikkoja, mutta kovin vähän verrattuna esimerkiksi elintarviketeollisuudesta tai muualta suljetusta sektorista vapautuviin määriin. Nykyisillä rakenteilla kehitystä olisi ilmeisesti voinut vieläkin kärjistää tuomalla negatiivisesti väritettyjä arvioita integraation vaikutuksesta mukaan laskelmiin.

Kaavamainen mallilaskelma nykyisestä hintakilpailukyvyistä ja perinteisestä tulopolitiikasta lähtien lisätyn pessimistisillä odotuksilla johtaa työttömyyskierteeseen. Edelleen kaavamaisia laskelmia käyttäen niin sisäinen kuin ulkoinenkaan devalvaatio ei välittömästi johda kasvuun, vaan mallilaskelmien ensimmäisen vuoden vaikutukset ovat koko talouden tasolla tuotantoa ja työllisyyttä ajatellen liki plus miinus nolla. Kun siihen lisätään investointipäätöksiin ja myös kulutuspäätöksiin liittyvät odotukset, saadaan kierre aikaan.

Kierrettä on vaikea katkaista edelleen sopeuttamalla palkkoja, vaikka se teorian mukaan johtaakin uuteen nousuun. Kun sopeutuskin on vielä hidasta jää paine pelkästään työllisyyden määräsopeutukseen. Kysyntää ei suljetulla puolella saada nousuun ja kierre jatkuu ainakin lyhytaikaisesti.

Voidaan kuitenkin kysyä, onko palvelusektorin käsittely tällaisessa tilanteessa tehty oikein, vai piilekö sen kohdalla myös ratkaisun ydin. Paitojen peseminen toisille voi sittenkin olla ratkaisun avain, jos siihen yhdistetään teollisuutta alemman tulotason hyväksyminen työllistämisen ehtona. Vaihtoehtona saattaa olla se, että Etelä-Euroopan tai Baltian alempaan tulotasoon tyytyvät työttömät valtaavat nämäkin paikat. Valkoisen miehen ei välttämättä tarvitse hyväksyä kadunlakaisijan työtä, mutta ehkä kuitenkin kadunlakaisijan tulotaso itsenäisenä käsityöläisyrittäjänä. Tätä ratkaisua ei kysyntäjohteisissa suljetun sektorin laskelmissa pystytä saamaan esiin.

Työllisyystavoite ja muut linjaukset

Elvyttämistä vaativat äänenpainot kohdistuvat suoraan tähän asti keskeisimpään talouspoliit-

tiseen tavoitteeseen, julkisen talouden tasapainoon. Työttömyyden kustannukset kohdistuvat siihen myös, tilanne ei ole täysin yksikäsitteinen. Julkisten menojen uudelleenallokointi johtaa helposti vain marginaalisiin muutoksiin työllisyydessä. Tietenkin voidaan lisätä suoraan virkamiesten määrää, mutta se on räikeässä ristiriidassa hallinnon tehostamispyrkimysten kanssa. Suunnanmuutos siinä johtaisi entistä suurempaan hämmennykseen.

Finanssipolitiikan mahdollisuuksien kaventuminen ja paineen kasvu hinta- ja palkkasopeutuksen puolella on odotettu integraatioon liittyvä kehityspiirre. Nykyinen hintasopeutus vain näyttää hitaalta, tällä hetkellä sopeutuu sen asemesta työn määrä aivan kuten ajatuskuviin kuuluu. Kysymys ei ole pelkästään palkkojen sopeutumistarpeesta, myös muut ennen suojatut tulot joutuvat samalle viivalle. Yrittäjätulojen sopeutumistarve liittyy edellä mainittuun uuden tulotason hyväksymiseen palvelusektorissa.

Mikäli työttömyys kehittyy synkimpien arvioiden mukaan ja mikäli siihen liittyy merkittävä syrjäytymisefekti, on edessä varsin piankin vakava inflaation kiihtymisen vaara. Nykyinen hintakilpailukyky mahdollistaa teollisuudelle vähintäänkin kohtuullisen palkanmaksuvaran ja jos luonnollinen työttömyysaste kipuaa kymmenen prosentin tuolle puolen on 1994–95 jo vastassa liukumien vyöry työvoimakapeikkojen myötä teollisuudessa ja sitä myöten muuallakin, ellei sitten suljetun sektorin kilpailu olennaisesti lisääny. Tämä puoltaisi resurssien käyttöä nyt pitkäaikaistyöttömyyden torjumiseen. Toisaalta suunnanmuutos tilanteen ollessa kenties jo parantumassa voi aiheuttaa hämminkiä ja ennenkaikkea jäykistää jo alkaneen sopeutumisen.

Riittääkö vientivetoisuus?

TYSTRAn laskelmien mukaan ja työttömyyden nykytason huomioon ottaen, kymmenen prosentin työttömyystason saavuttaminen nykyisellä talouden rakenteella, hintasopeutuksella ja käyttäytymisellä edellyttäisi 90-luvulla 6–7 prosentin vuotuista kasvua ja vienniltä ilmei-

sestikin kaksinumeroista kasvuvauhtia. Kehitys ei tunnu mahdolliselta, varsinkin kun siihen liittyy vahva tuotantokapeikkojen synnyn mahdollisuus teollisuudessa. Toki on mahdollista toivoa, että työttömyyden poikkeukselliselta näyttävä kasvu jäisikin vain tilapäiseksi ja että vanha kolmen prosentin 80-luvun kasvu-ura joskus tavoitettaisiin. Siihen on vaikea uskoa ilman selviä rakenteellisia muutoksia. Rakenteellisia muutoksia tarvitaan hinta- ja palkkasopeutuksessa eli selvällä suomella palkkojen sopeutumista tuottavuuden mukaan ja yrittäjätulojen sopeutumista kilpailun kautta ennen suljetulla sektorilla. Se taas ei onnistu ilman asenteellisia muutoksia ainakaan nopeasti. Pitkä odottelu voi siirtää markkinoiden lopulta luomat työpaikat alempaan tulotasoon tyytyville emigranteille, vaikka heidän tuloonsa kylmään pohjolaan ei yleisesti uskotakaan.

Poliittiset paineet elvytyksen suuntaan ovat olemassa, mutta sen sivuvaikutuksena on helposti hinta- ja palkkarakenteen alkaneen sopeutumisen katkeaminen. Sopeutumisen perilleviemiseksi tarvitaan asenteiden muuttumista uuden tulotason ja elämänmuodon hyväksymiseksi. Teollisuus ei pysty imemään kaikkea vapautuvaa työvoimaa varsinkin jos julkisen hallinnon tehostuminen todella toteutuu. Jäljelle jää palvelusektorin, putiikkien, itsensä työllistämisen ja myös uusien high tech yritysten esiinmarssi. Käsityöhön riittää pienempikin pääomapanos, korkean teknologian nyrkki-pajat tarvitsevat riskipääomaa. Työttömyysmenojen vaihtaminen riskirahoitukseen on kuitenkin suuri hyppäys asenteissa.

Sekä pienten palveluyritysten, putiikkien, kuin myös high tech yritysten nousu perustuu yrittäjyyteen, yksityisiin ihmisiin. Keskieu-

rooppalaisen toimialarakenteen omaksuminen merkitsee myös alemman tulotason hyväksymistä teollisuuden ulkopuolella. Ellei siihen pystytä, hyväksyy lähempänä tai kauempaa saapua siirtotyöläinen itsenäisenä yrittäjänä tuon tulotason ja silloin jää pohjan poika pysyvästi työttömyysloukkuihin. Kyse ei ole pelkästään paitojen pesemisestä toisilleen, yrittäjyyden uudessa nousussa suljetulla sektorilla on kysymys myös hintojen laskusta kilpailun myötä ja sillä on elvyttävä vaikutus koko talouteen vienti mukaan luettuna.

Vientivetoisuuden riittävyys riippuu asetetusta työllisyystavoitteesta. Sormituntumalla selvästi yli 10 prosentin työttömyystavoitteen hyväksyminen ei tunnu poliittisesti tai yhteiskunnallisesti mahdolliselta keskipitkällä tähtäimellä. Ellei tämän talven työttömyys jää hyvin tilapäiseksi ja satunnaiseksi ilmiöksi vaan ennusteiden tasosiirtymä säilyy tulevinakin vuosina, ei nykyisillä kapasiteettiennusteilla pystytä sellaiseen talouden kasvuun, joka tuon 10 prosenttia toteuttaisi. Julkisten menojen uudelleenallokointi menoryhmästä toiseen ja vielä työttömyysmenoista työllistämistukeen ratkaisuna useamman prosenttiyksikön laskuun työttömyydessä edellyttää vahvaa uskoa, numeroilla sitä on vaikea todistaa. Tähänastiset asenteiden muutoksen mittaukset mallia yleislakkouhka viittaavat hitaaseen hinta- ja palkkasopeutukseen, joten siitäkään ei synny Gordionin solmun avaajaa. Jäljelle jää työttömien itsensä työllistäminen tai kauniimminkin ilmaisten yrittäjyyden uusi nousu työvaltaisessa pientuotannossa. Siihen liittyvä asennemuutos kaipaakin sekin odotusten vaihtumista nykyisistä synkkävärisistä kauhukuvista vaaleampaan tulevaisuudenuskoon.